

PIOTR MITZNER

BORYS PASTERNAK W POLSKIEJ KONSPIRACJI

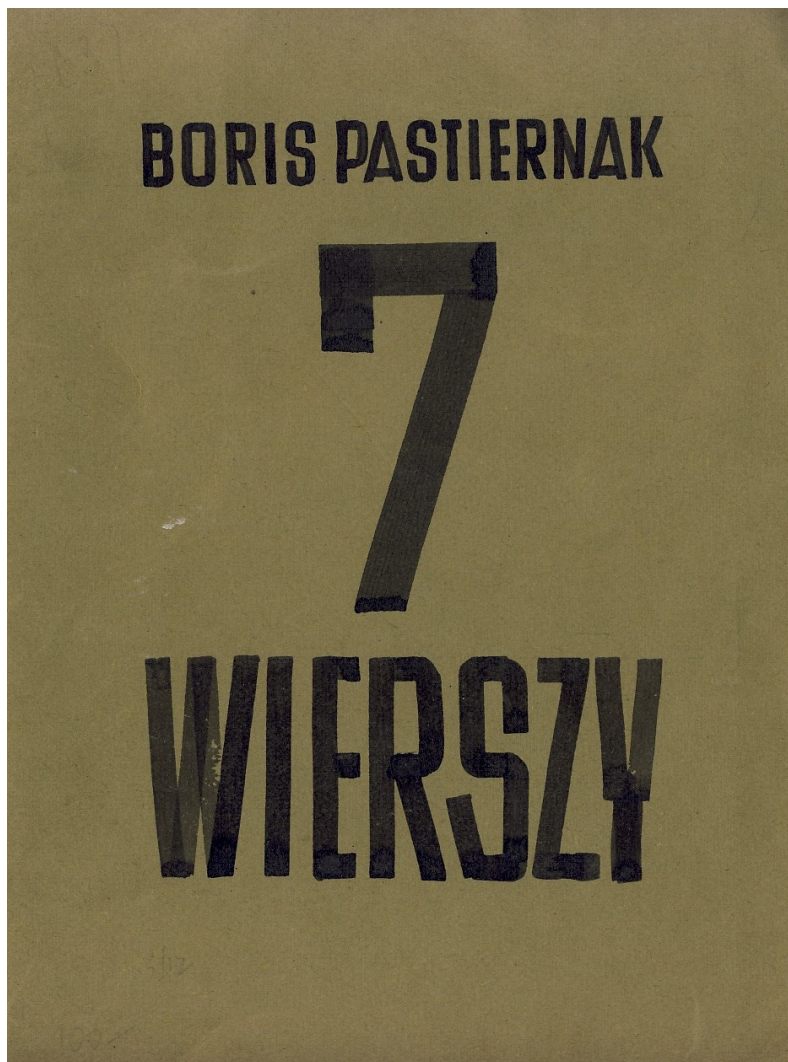
Latem lub wczesną jesienią 1940 roku w okupowanej przez Niemców Warszawie ukazał się mały tomik: *Siedem wierszy* Borysa Pasternaka w wyborze i przekładzie Jerzego Kamila Weintrauba. Był to ósmy tom „Biblioteki Poetyckiej” w Wydawnictwie Sublokatorów Przyszłości. Trzeba dodać, że poza „Biblioteką Poetycką” wydawnictwo nie wypuściło innych książek (choć może planowało?), że wszystkie tomiki, a było ich czternaście, ukazywały się w formacie A5, w nakładzie sześciu lub siedmiu egzemplarzy, przepisanych pracownice na maszynie przez inicjatora całego przedsięwzięcia, czyli Weintrauba. Natomiast zszywał je, oprawiał w ręcznie rysowane okładki jego kolega z Gimnazjum im. Mikołaja Reja, znany później scenograf – Jan Kosiński. Każdy tomik na stronie redakcyjnej posiadał wklejony drzeworyt-exlibris ze znakiem Wydawnictwa (sierp, parasol i korkociąg) oraz wpisanym kolejnym numerem tomiku w serii. Okładka *Siedmiu wierszy* – czarny napis na ciemnooliwkowym tle – stylizowana była na tabliczkę z numerem domu. Można więc ją odczytać tak: ul. Wierszy 7, właściciel: Borys Pasternak.

Na ostatniej stronie czytamy: „Odbito na prawach manuskryptu sześć egzemplarzy na papierze commercfine. Wydawnictwo zastrzeża sobie prawa przedruku, recytacji oraz przekładu na języki obce. Copyright by «The Edition of the Lodgers of the Future» 1939 rok”.

Wydawnictwo działało zapewne od wiosny do jesieni 1940, to znaczy do czasu utworzenia getta w Warszawie. Wtedy Weintraub musiał się lepiej ukryć.

Było to pierwsze wydawnictwo podziemne i pierwsze wydania poezji w okupowanym kraju. Ponieważ i poeci, i grafik występowali

PRZEKŁADY - ARCHIWALIA

pod własnymi nazwiskami, książeczki były antydatowane: „Warszawa 1939”, by w razie czego usprawiedliwić się, że oto tylko przedwojenna kontynuacja szkolnego wydawnictwa Biblioteka Poetycka „Chaosu” Weintrauba i przyjaciół z lat 1932–1934¹.

Jerzy Kamil Weintraub (1916–1943) zdążył do wybuchu wojny wydać dwa tomy wierszy. W latach trzydziestych współpracował z wieloma czasopismami literackimi o charakterze wyraźnie lewicowym i antyfaszystowskim. W jego poezji, nieraz zaskakująco oryginalnej, spotyka się wizyjność, charakterystyczna dla liryki lat trzydziestych, z próbami twórczego rozwinięcia poetyki Rilkego. Szczególnie istotnym źródłem inspiracji dla Weintrauba była też poezja rosyjska, dobierana według własnego klucza: Lermontow, Annienski, Majakowski, Borys Popławski (którego też tłumaczył i któremu poświęcił wnikliwe uwagi w dzienniku) oraz białoruska (Maksym Tank). Był też autorem wierszy satyrycznych, którym z kolei patronował Heine. Zresztą ostre tony żartobliwe pobrzmiwają też w jego tekstach poważnych i przełamują elegijność wielu utworów lirycznych.

W czasie okupacji Weintraub wraz z żoną Joanną ukrywał się w Warszawie i poza miastem, szantażowany wielokrotnie zmieniał kryjówki. Wstrząsającym świadectwem tych psychicznych opresji jest zachowany dziennik poety, który urywa się na kilka dni przed śmiercią autora. Weintraub zmarł 10 września 1943 roku w Warszawie na skutek zakażenia krwi.

Na początku okupacji poeta starał się, w miarę możliwości wychodzić z przymusowej samotności. Najczęściej bywał w mieszkaniu starszego o kilka lat poety Stanisława Ryszarda Dobrowolskiego przy ul. Nowogrodzkiej². Tam też spotykali się młodzi poeci: Roman Kamiński, Tadeusz Zelenay, Dymitr Hessen, Aleksander Messing

¹ Barbara Stępniaik, *Biblioteka Poetycka «Chaosu»*, „Zeszyty Literackie” 2008, nr 103.

² Stanisław Ryszard Dobrowolski, *Tamte dni i lata*, Warszawa 1981, s. 71–73. Zob. też: Stanisław Ryszard Dobrowolski, *Okruchy wspomnień*, oraz: Joanna Weintraub-Krzyżanowska, *Dwaj Kamile*, w: *Żołnierz, poeta, czasu kurz... Wspomnienia o Krzysztofie Kamile Baczyńskim*, red. Zbigniew Wasilewski, wyd. II, Kraków 1970, s. 132–137 i 138–140.

Grafika Jana Kosíńskiego

Wybór i przekład
Jerzego Kamila Weintrauba.

(po wojnie Mierzejewski) i Krzysztof Kamil Baczyński – najbliższy przyjaciel Weintrauba, współautor kilku jego wierszy. Właśnie w Wydawnictwie Sublokatorów Przyszłości ukazały się jego dwa debiutanckie zeszyty poetyckie.

Tu należy dodać, że krąg kontaktów Weintrauba był szerszy. Stąd (zapewne za pośrednictwem Hessena) spotkanie z rosyjskim poetą Sałomonem Bartem, zmarłym niebawem po zabranii go do getta³. W zapisie z 1943 roku Weintraub wspomina go tak:

Beznogi garbus o pięknej twarzy, skazany na unieruchomienie w ciągu całego życia, gruźlik o jasnoblękitnym spojrzeniu – tworzy widzenie, jakże ubogie, z rzeczy otaczających go codziennie, nad którymi ciąży groza śmierci i jakieś pierwotne odczucia chrystianizmu, i obraz bóstwa, z którym prowadzi rozmowy. [Jego poezja to] nurzanie się w koszmarze i błyszczenie ułamkami światła, którym nie dane było rozjaśnić się, a które czynią wrażenie strzępów meteoru, które zataczają ostatni łuk przed zgaśnięciem⁴.

Być może z inspiracji Hessena lub Barta w tym czasie Weintraub zajął się przekładami wierszy rosyjskiego poety emigracyjnego, Borysa Popławskiego.

Tak więc okres okupacji przyniósł nie tylko wiele najciekawszych wierszy Weintrauba, ale też bardzo ważnych przekładów z poezji niemiecko- i rosyjskojęzycznej.

* * *

Z czternastu wydanych w Wydawnictwie Sublokatorów Przyszłości tomików nie ocalał tylko jeden, autorstwa Romana Kamińskiego.

³ Getto w Warszawie utworzono w październiku 1940, Bart zmarł 14 sierpnia 1941. Zob: Sałomon Bart, *Stichotworienija. 1915–1940. Proza. Pisma*, wydanie wtore, dopońionnoje, podgotowili Dmitrij S. Gessen i Łazar S. Fleishman, Moskwa 2008, s. 301. W roku 2016 nakładem Wydawnictwa UKSW ukaże się tom Sałomona Barta *Nieuniknione*.

⁴ Jerzy Kamil Weintraub, *Z pamiętnika*, w: tegoż, *Utwory wybrane*, wybór, układ i wstęp Ryszard Matuszewski, teksty z rękopisów opracowała Aniela Piorunowa. Warszawa 1986, s. 292. Uzupełnienie moje – P.M.

Pozostałe w jednym egzemplarzu znajdują się w zbiorach Biblioteki Narodowej i biblioteki warszawskiego Domu Literatury. Oto spis wydanych miniatur w kolejności ich publikacji:

- Jerzy Kamil Weintraub, *Maski krajobrazu*;
Aleksander Messing, *Siedem elegii*;
Stanisław Ryszard Dobrowolski, *Próby bez wartości*;
Rainer Maria Rilke, *Sonety do Orfeusza I*, wybór i przekład Jerzy Kamil Weintraub;
Roman Kamiński – tytuł nieznany;
Jerzy Kamil Weintraub, *Płomień pachnący*;
Tadeusz Zelenay, *Zamieć*;
Borys Pasternak, *Siedem wierszy*, wybór i przekład Jerzy Kamil Weintraub;
Aleksander Messing, *Trzy poematy*;
Jerzy Kamil Weintraub, *Pieśń i chmury*;
Krzysztof Kamil Baczyński, *Zamknięty echem*;
Rainer Maria Rilke, *Sonety do Orfeusza II*, wybór i przekład Jerzy Kamil Weintraub;
Krzysztof Kamil Baczyński, *Dwie miłości*;
Jerzy Kamil Weintraub, *Nurt listopadowy*.

Na tomik Borysa Pasternaka składają się następujące wiersze:

- [24 czerwca 1940] *Styczeń 1919 roku (Janwar' 1919 goda)*;
[4 sierpnia 1940] *O tych wierszach (Pro eti stichi)*;
[27 czerwca 1940] *Bałaszów (Bałaszow)*;
[1 lipca 1940] [*Przez świt, południe z sadu szła...*] („Wsio utro s die-wiati do dwuch...”);
[21 czerwca 1940] *Tu przeciągnął zagadki pazur...* („Zdies prosofsia zagadki tainstwiennyj nogot'...”);
[15 marca 1940] *Drżący fortepian...* („Rojal drożaszczyj...”);
[29 lutego 1940] *W ów dzień, w ów czas...* („Na dniach, w tot mig...”)

Tomik zachował się w jednym egzemplarzu⁵. Dokładne datowanie tłumaczeń jest możliwe na podstawie wydania *Utworów wybranych* Weintrauba. Przekłady wierszy Pasternaka z tomiku Biblioteki Sublokatorów Przyszłości opublikowano w tym właśnie tomie⁶, choć nie w tej kolejności, w jakiej występują w wojennym wydaniu. Dwa z nich włączył Seweryn Pollak do tomu *Poezje Borysa Pasternaka* (Warszawa 1962). Tłumaczenia Weintrauba należą do lepszych przekładów polskich wierszy rosyjskiego poety.

Piotr Mitzner, prof. dr hab. – WNH UKSW, poeta, historyk literatury, biograf, edytor. W ostatnich latach opublikował między innymi prace: *Anna i Jarosław Iwaszkiewiczowie. Esej o małżeństwie*, *Kto gra Antygonę?*, *Na progu*, *Gabinet cieni*, *Biedny język*, *Jak znalazł*, *Warszawski «Domek w Kołomnie»*, *Warszawski krąg Dymitra Fiłosofowa*, oraz tomy wierszy: *Myszoser*, *Pustosz*, *Podmiot domyślny*, *Dom pod świadomością*, *Niewidy*, *Kropka*, *W oku Kuku*, i *Po kropce*, *Wybór i polak Mały*. Jego wiersze tłumaczone były na języki: rosyjski, francuski, czeski, albański, hiszpański, bułgarski i hebrajski. Laureat Nagrody im. Edwarda Csato, Nagrody Literackiej Fundacji Kultury, Nagrody Zeszytów Literackich im. Józefa Czapskiego. Stale współpracuje z czasopismami: „Zeszyty Literackie”, „Tekstualia” i „Podkowiński Magazyn Kulturalny”. Zajmuje się również edytorstwem, wydawał między innymi teksty: Jarosława Iwaszkiewicza, Tadeusza Zielińskiego, Dymitra Fiłosofowa, Lwa Gomolickiego oraz poezję lat II wojny światowej. Jest redaktorem serii Biblioteka Zapomnianych Poetów, wydawanej przez Ośrodek Brama Grodzka w Lublinie. Uczestniczy w pracach jury Nagrody im. Ryszarda Kapuścińskiego i Nagrody Norwida. Nominowany do nagród: Silesius, Nike i Cogito.

⁵ Biblioteka Domu Literatury w Warszawie, sygn. 1524.

⁶ Jerzy Kamil Weintraub, *Utwory wybrane...*, dz.cyt., s. 394–399.

PRZEKŁADY – ARCHIWALIA

Summary
**Piotr Mitzner, “Borys Pasternak
and the German occupation of Poland”**

The paper focuses on the editorial history of the volume of poetry by Borys Pasternak entitled *Siedem wierszy* [Seven poems], which was published in Warsaw in 1940, that is during the German occupation of the city.